

Prvi avto Kranjske industrijske družbe na Stari Savi

Kdaj točno si je direkcija Kranjske industrijske družbe (KID) omislila prvi luksuzni avto za prevoze direktorjev in šefov, žal točno ne vem. Takrat kot brezskrben kratkohlačnik nisem mogel vedeti, kako prav bi mi prišlo danes sivolasemu upokojenemu železarju, ko sem se zadolžil, da bom o tem dogodku seznanil občane Jesenic, kroniste in zgodovinarje v evropskem merilu, ki jih življenje Kranjcev zanima. Gre za trenutek, ko je Dostalov avto pripeljal na Ruardov trg v senco košatega kostanja. Takrat smo se delavski otroci žogali in brcali »home made« žogo, narejeno iz v odsluženo nogavico nagačenih cunj, ki jih je šivanja večša starejša sestra potem zašila. In naše veselje je bilo popolno, ko smo z njo pohiteli na dvorišče.

Avto Kranjske industrijske družbe
leta 1943.

(GMJ)

Bilo je verjetno leta 1934, vsekakor pa še pred stavko jeseniških železarjev leta 1935. Čeprav avto za direkcijo KID ni bil nikakršna luksuzna limuzina »ala buick«, je povzročil nemajhno senzacijo. In to skoraj nič manjšo kot na Kočevskem uplenjeni divji merjasec, ki ga je član lovske družine KID kot redko trofejo pripeljal na Jesenice

in ga za graščino razstavil na voljo meščanov, ki jih je ustreljena mrcina zanimala, saj so starejši vedeli povedati, da se tak merjasec še medveda ne ustraši tam dol, kjer so bojda še pragozdovi z risi in volkovi.

Ej, sem zašel s pragozdovi, medvedu, risi in volkovi na Slovenskem v čas, ko so se na Jesenicah ukvarjali s preživetjem združenih fužin v KID, ki jo je rapalska pogodba kar na tri države razdelila. Takratni direktorji so morali z inženirji krepko prijeto za delo in reševati mlado podjetje iz kriznih časov, ko so za grodelj, proizveden v lastnih plavžih v Škednju pri Trstu, plačevali carino in ga vozili na Jesenice za vložek Siemens Martinovih topilnih peči, saj je Škedenj po razpadu Avstro-ogrske ostal v Italiji. Rešitev so našli v izgradnji novih plavžev na Jesenicah. Če bi bil direktor Lukman bolj egocentrično usmerjen, verjetno ne bi dovolil postaviti skladišče koksa in lesnega oglja na svojem travniku. Tako pa se mu je kadilo skozi okna v stanovanje in pod nos, ko je korakal tam mimo v službo. Tudi njegova lična lovsko koč – brunarica je v črnem prahu izgubila ves mik za družabnost. Naša družina pa je istočasno izgubila tovarniško stanovanje, saj so ga namenili novemu šoferju službenega avtomobila, da je bil bliže garaži. Ta nova pridobitev KID me je prizadela toliko bolj, saj sem bil na Savi v hiši št. 32 rojen, in sicer v enem od osmih stanovanj, ki so jih uredili za delavce v razpadajoči Ruardovi kašči za graščino tako, da so jo za eno nadstropje dvignili in ogradili z lesenim gankom, s katerega smo lahko občudovali lepe vrtove in Hrenovco.

Hrenovca pozimi.
(K 2461)

Prav Hrenovca nam je s svojimi tereni služila kot smučišče in sankališče, in to zlasti po poti s »krivega mostu«, ki je bila dovolj strma, da so sanke lepo drsele navzdol, če si

jih seveda imel. Ko je starejši sosed Adolf Zwischenberger že obvladal »Quersprung« (poseben smučarski skok), sem se jaz še kar z »dožcami« ubadal in se preobračal na strmem smučišču. »Dožce« smo rekli smučem podobnemu rekvizitu, ki so ga umni železarji s številnimi družinami pogruntali, ker so bile prave smuči le predrage. Miklavž pa takrat tudi ni bil tako premožen, kakor tudi še ni bilo tovarne Elan v tistih časih. Ej, »dožce« so bile najbolj racionalna izraba dog razsutega oljnega soda z dvorišča pri Markotu. Prepojene z maščobo so bile dovolj impregnirane in vzdržljive, da so šle iz roda v rod v družinah z mnogimi otroki. Ne vem, če so »dožce« za zimsko veselje poznali tudi otroci, živeči onstran Karavank. Morda pa je bila to le naša umna domislica, kako ukrivljene doge s pridom uporabiti, da smo se dečki lahko tudi smučali, kadar je bilo za sankanje preveč snega. Kar sam sem si jih izdelal tako, da sem dogi na enem koncu ošilil, ju s sekiro obtesal in na sredi počez pritrdil jermen za čevlje.

Še bolj kot nas, osemčlansko družino, je nabava prvega avta KID prizadela Korenovega ata, ki je kot glavni kočijaž z elegantno kočijo vozil direktorje iz vil v Hrenovci v službo skozi Staro Savo, vzdolž rak in mimo skale, kjer je bojda njega dni strašilo. To so vedele povedati žene, ki so hodile splakovat perilo v rake pri tej skali, kjer so jim gradbeniki postavili posebno pretočno korito za bolj priročno splakovanje v mrzli vodi. Pozimi jim je perilo sproti zmrzovalo. Iz črne gošče (vode) pa je bilo v večernih ali nočnih urah slišati ječeče glasove, stokanje, da je mimoidoči nehote pospešil korak. Pišem, kakor sem slišal in tisti strah sem nekega večera tudi sam doživel. Oče me je sicer lepo in nazorno podučil, da strahu ni in da je v sredi votel, okoli ga pa ni. Očetovo razlago sem sicer sprejel, a kljub temu sem raje pospešil korak, če me je pot mimo tega kraja zanesla samega v večernih urah.

Kaj je bilo na Stari Savi tako zanimivega, da se je med obema vojnama in pozneje tam živeči še vedno tako radi spominjamo. Morda je razlog današnji hitri tempo življenja pa delo in staranje, da se v mislih vračamo v naravni park - Hrenovco, ki je segala od hudourne Ukove preko doline do kanjona Save. Otroci smo jo spoznavali, ko smo še bos hodili v šolo mimo zadnje kmetije, ki se je še upirala. V njej je stari Krivic še vztrajal kljub ekspanziji železarne. Mladi pa so popustili, ker se je nudila prilika za gradnjo nove hiše na svetlem travniku ob potoku Jesenica na Plavžu. Zaradi širitve tovarne oziroma gradnje plavžev s kavperji in pražilnimi pečmi se je morala umakniti tudi gostilna s trgovino pri Markotu, kjer je bil svoje čase lociran prvi kemični laboratorij. Tako so odstranili tudi Hrenovco z lepim Obersnelovim gradičem in razkošnimi vrtovi uradnikov, kjer je bilo celo tenis igrišče. Verjetno prvo igrišče na Gorenjskem, da so se lahko sinovi uglednih uradnikov med študijskimi počitnicami urili tudi doma v novem športu, ki je osvajal svet. Najagilnejši igralci so bili sinovi dr. Švaba, ki sta jim delali družbo študentki Heimova Erika in Obersnelova Tatjana. Tako

je bilo vzorno urejeno tenis igrišče dobro zasedeno predvsem v poznih popoldanskih urah, ko je vročina že popuščala. Sam pa sem bil pobiralec žogic, kar je bilo zame, ki sem stanoval v soseščini, kar donosno, saj sem si tako precej drobiža nabral. Erika mi je celo podarila tenis žogico, ki sem jo rešil iz rak, še preden jo je v Savo odneslo. Z močnim udarcem jo je poslala preko ograje in kostanjev vzdolž Prešernove ceste, da je kar v rake odskakljala. Jaz pa za njo, da kar verjeti niso mogli, ko sem se z žogico v roki nazaj prismejal, čeprav sem moral kar dvakrat ograjo preplezati. Tudi gospa Erika Heimova, ki je bila skupaj z bratom Hubertom naša olimpijka v Garmišu, se še rada spominja časov, ko je na trening skozi Hrenovco prikolesarila vsa vedra in nasmejana. Kako tudi ne, saj je bila v najlepših letih takrat, ko je grozila Evropi in vsemu svetu osvajalna vojna vihra, ki jo je zakuril neustavljivi nemški kancler Adolf Hitler, besen na Jude in sploh na vse, kar ni bilo arijske krvi.

Hrenovca z vrhom gradiča v ozadju.
(GMJ)

Posebnost Stare Save je bila tudi čreda konj, volov in krav molznic, nameščena v hlevih pod velikim gospodarskim poslopljem, ki so jih jeseni umni gospodarji napolnili z dišečim senom s Pristave in celo z Golice. Tega so najeti kosci lepo pokosili 1880 m visoko v Karavankah. Se še kdo tu v okolici lahko pohvali s tako visoko košnjo nad ločnico gozda ?

Z nabavo avtomobila direkcije KID je tako šlo v zaton jeseniško kočijaženje po Hrenovci in Stari Savi, kakor tudi po Fužinski cesti mimo Kantine in pod rakami do kanclije, kakor smo rekli upravni zgradbi, kjer je sedaj dobila prostore jeseniška občinska uprava.

Stanovalci v naši hiši št. 32 imenovani Za graščino pa so bili: Tušarjevi, Markeljnovi, Markizetijevi in Snojevi (spodaj) in Zwischenbergerjevi, Ravnik–Kozjekovi, Rozmanovi z zetom Muharjem in Mulejevi, kamor se je potem mojster Žurman vselil.